

URTX

«TRAMA BARCELONA»,
INTERVENCIÓ MURAL EN L'ESPAI URBÀ

Miquel Àngel Planas

«TRAMA BARCELONA», INTERVENCIÓ MURAL EN L'ESPAI URBÀ

Abstract

El projecte «Trama Barcelona» debía responder a nivel estético a una intervención directa sobre el muro de separación entre los edificios situados en los números 97 y 99 del paseo de Gràcia de Barcelona. Este proyecto pretendía resolver una serie de problemáticas:

- El espacio se localiza en un patio interior que solo es accesible desde el exterior del edificio mediante grúas, teniendo que superar una altura de 29 m en su punto máximo.
- La elevada superficie de actuación, de entre 260 y 360 m², con una altura de 27,43 m.
- La escasa separación entre las viviendas y la pared medianera provocaba una visión segmentada de la intervención.
- Temáticamente, el proyecto se planteó a partir del concepto de *ubicación* del propio edificio, de su situación dentro del mapa de Barcelona y de su implicación urbana.

The "Trama Barcelona" project should respond at a aesthetic level to a direct intervention on the wall separating the buildings at numbers 97 and 99 of the Passeig de Gràcia in Barcelona. The project was intended to address a series of problems:

- *The space was in an interior courtyard that is only accessible from outside the building by crane, with these having to overpass a maximum height of 29 m.*
- *The large area to be worked on, between 260 and 360 square metres, with a height of 27.43 m.*
- *The little separation between the houses and the party wall produced a segmented view of the work.*
- *Thematically, the project arose from the concept of the location of the building, its situation on the map of Barcelona and its urban implications.*

Paraules clau

Espai urbà, projecte escultòric, intervenció escultòrica, tècniques i material escultòrics.

El projecte «Trama Barcelona» era l'encàrrec d'execució d'un treball artístic en un mur situat a la ciutat de Barcelona.

Aquest encàrrec no establia en cap moment cap premissa tècnica, de materials ni de disciplina. En aquest sentit, la llibertat d'actuació inicial era absoluta, per la qual cosa la dificultat que representava s'establia essencialment a partir de l'espai previst per a la intervenció. És per això que cal, en primera instància, descriure el lloc proposat, ja que d'aquesta explicació derivarà el desenvolupament posterior del projecte.

L'espai de la intervenció

L'emplaçament de la proposta se situa a la cruïlla del passeig de Gràcia i el carrer de Rosselló de Barcelona. El mur sobre el qual s'havia d'intervenir era un mur interior que actuava com a mitger entre dues finques, un d'aquests murs que tant ens sorprenen a la ciutat de Barcelona. Aquest mur de separació superava cap a l'interior de l'illa una de les cares laterals de l'edifici veí a la propietat que encarregava el projecte; per tant, el mur es «desenvolupava» dins un espai interior i les seves dimensions estaven entre els 260 i els 360 m² de superfície, amb un alçada de 27,43 m i una amplada de 9,1 m al pla horitzontal i de 4 m més en un pla inclinat 45°. Aquesta mena de murs mitgers es caracteritzen per tenir una doble tipologia constructiva: en els primer 17,5 m, aproximadament, és un mur solidari i massís, mentre que en els 12 m superiors restants esdevé un mur de tipus «envà pluvial», separat del mur de càrrega uns 15 cm.

Qualsevol mena d'intervenció artística en aquest espai hauria de tenir present tot un seguit de problemàtiques tant tècniques

com logístiques a causa de les característiques de l'emplaçament i del mateix mur. L'emplaçament del mur, tot i ser una paret mitgera, sols era accessible des de l'interior de l'edifici. A més, aquest queda separat d'una de les parets de l'edifici per una distància molt minsa, de 3 m, fet que dificultava el treball sobre el mur i la instal·lació de qualsevol mena d'objecte. D'altra banda, la tipologia constructiva del mur dificultava també el muntatge a la part superior de possibles elements pesants.

Objectius de la proposta

La proposta artística havia d'assolir tot un seguit d'objectius. Fonamentalment, l'encàrrec plantejava solucionar artísticament un espai de 360 m² que es presentava davant la remodelació d'un edifici de l'Eixample de Barcelona. L'edifici, que en els darrers trenta anys del segle xx fou destinat a oficines, ara es reconvertia en un immoble d'alt *standing*, i aquest mur esdevenia en el nou projecte una gran i propera pantalla que anul·lava la vista des dels habitatges, de cost molt elevat, molts dels quals sols podien gaudir d'un mur blanc a 3 m de distància com a única vista exterior. El repte, per tant, era aportar nous elements artístics que enriquessin la vista i alleugerissin la pesadesa del mur frontal.

Un altre objectiu era solucionar la dificultat de l'accés per a la realització dels treballs i també per al seu futur manteniment, ja que l'espai es localitza en un pati interior sols accessible mitjançant una grua des de l'exterior de l'edifici, tot havent de superar una altura en el seu punt màxim de 29 m.

La proposta implicava una intervenció que obligava a una intervenció «expansiva», d'ocupació de l'espai sense caure en un abús

d'ocupació que comportés una sobreactuació que aniria en detriment de cada un dels espectadors i de les seves visions particulars, ja que l'escassa separació entre els habitatges i la paret mitgera provocava una visió segmentada de la intervenció, tot obligant al fet que el projecte tingués valor i concreció en cada una de les seves porcions, i obligant alhora a adequar el disseny als diversos punts de vista que es generaven des de l'edifici principal.

Finalment, l'últim objectiu era presentar una temàtica que fos propera a l'espectador i que d'alguna manera el fes participi del conjunt del projecte des d'una visió parcial del mateix.

El projecte

Els objectius exposats, juntament amb la dificultat que tot això suposava, enriqueix encara més el repte creatiu d'intervenir artísticament en aquest mur, tot afegint-hi també les dificultats tècniques que suposaria el fet de desenvolupar un projecte sobre un espai d'aquestes dimensions i en aquesta ubicació. Indefectiblement, igual que en qualsevol projecte artístic a realitzar dins l'espai urbà, apareixien dues problemàtiques afegides: el poc temps per preparar el projecte i també per a la seva execució, fets marcats, a més, per les corresponents pressions econòmiques del mercat.

En valorar tot el seguit d'objectius, apareixen una sèrie de consideracions que anirien decantant la resolució de l'encàrrec:

- La dificultat d'intervenir en aquest espai urbà amb el format i les disciplines habituals, davant de la complexitat d'aixecar un mur de bastides de 260 m² per poder realitzar alguna mena d'intervenció pictòrica.
- La repercussió negativa que podria suposar en l'espectador una intervenció pictòrica que ocupés el cent per cent del mur. Això suposava enfrontar l'espectador a una massa cromàtica, a una o unes grans taques de color situades a 3 m de distància, la qual cosa esdevindria un potent impacte visual negatiu sobre l'espectador.
- La impossibilitat gairebé segura de futures restauracions (obligades per la diversitat de materials amb els quals s'havia construït el mur i pel fet de ser un mur totalment exterior, sense cap mena d'aixopluc, a banda de l'alta concentració de pol·lució atmosfèrica de la ciutat), ja que sols

s'hi podria accedir en un futur a través de l'exterior mitjançant grues. També calia comptar amb l'interès de la propietat de portar a terme un projecte amb un escàs manteniment.

- La dificultat de treballar *in situ*, en tractar-se d'un espai en el qual la constructora en aquell moment estava portant a terme tota la part dels acabats i encara alguns elements constructius. Tot això feia més difícil un treball directe al lloc i propiciava la materialització del projecte en un altre espai per, posteriorment, ser traslladat allí. Cal afegir que la paret mitgera a intervenir ja havia estat reparada, massillades les fissures i pintada en la seva totalitat, tot complicant encara més la possible preparació material del mur per a una actuació pictòrica.

És per això que es proposa una intervenció de caràcter material i no pictòric; per això es planteja intervenir amb materials que no comportin cap mena de manteniment i, al mateix temps, que afavoreixin la lleugeresa desitjada en els objectius de la proposta, tot buscant una intervenció que, tot i ocupar la major part de l'espai i que aparegui a les zones vitals de l'edifici, no aclapari ni abusi de l'espai, tot aportant una visió lleugera, senzilla i «no aclaparadora».

Un cop insinuada la resolució tècnica del projecte, calia establir la línia temàtica a treballar. Un dels principals problemes era plantejar una línia d'actuació que fos assimilable per part de la majoria dels espectadors i que els fes participis del conjunt de la intervenció des d'una visió particular de la qual podrien gaudir des del seu habitatge, davant la gairebé impossibilitat d'una visió total del conjunt, ja que l'escassa distància d'observació impossibilitava una contemplació general de l'obra. En tractar-se d'una intervenció a l'espai urbà de Barcelona i en estar ubicada en un enclavament geogràfic estratègic, es va voler presentar com a eix vertebrador del projecte la temàtica de l'estructura urbana de Barcelona, de la qual el mateix edifici és responsable en la seva justa mesura. Temàticament, el projecte, tal com ja s'ha dit, es planteja a partir del concepte d'*ubicació* de l'edifici, de la seva situació dins el mapa de Barcelona i la seva implicació urbana. Sota aquesta premissa apareix la idea de la quadrícula de l'Eixample i la forta visió estereotipada que en tenen els ciutadans. Així, la forma de la intervenció escultòrica respondria a un treball creatiu a partir de desenvolupar tridimensionalment cada una de les illes representades a la trama urbana.

Desenvolupament del projecte

El desenvolupament del projecte presentava tres vessants paral·lels i indestriables.

- D'una banda, la qüestió creativa: tot i plantejar el tema de l'estructura urbana de Barcelona, s'havia d'establir quina part d'aquesta, a quina escala i de quina manera es tractaria plàsticament. Per això, projectualment, es «projectà» la imatge del plànol de Barcelona sobre el mateix mur, tot usant com a eix i element de referència el mateix espai a intervenir, de manera que la resta es mouria entorn seu, tot usant l'avinguda Diagonal i el passeig de Gràcia com a referències, ja que l'alt grau d'abstracció al qual se sotmetria el plànol podria dificultar-ne la comprensió.

D'aquesta manera, es va anar treballant el projecte, augmentant i disminuint les formes per tal que la seva adequació al mur fos la més correcta i profitosa, tot mantenint la globalitat de la peça però, alhora, la individualitat de cada una de les illes de cases que s'hi representaven. Per tal de respondre millor als objectius exposats, es va treballar també amb la projecció de cada un dels finestrals que enfocaven al mur, per tal de sempre fer-ne coincidir alguna porció en el camp de visió de tots els finestrals, en major o menor grau.

Definitivament, un cop analitzades totes les possibilitats, es conclou amb la realització de nou elements escultòrics que representarien, amb senzillesa, l'esquema urbanístic de l'Eixample, tot aportant el necessari caràcter artístic al conjunt. A partir d'aquesta proposta, el conjunt s'anomenarà «Trama Barcelona», ja que aquest nom sintetitza el concepte i els continguts del projecte.

Per tal de disminuir la «passivitat» de l'element escultòric sobre el mur i per tal d'augmentar-ne el dinamisme, alhora que tractar els seus valors estètics, es va estudiar el volum de cada una de les peces i, per tant, es va portar a terme una tasca d'«extrusió» de cada un dels elements, a partir tant de la silueta de la mateixa illa de cases com de la seva planimetria interior, tot i que es preveia sempre que el treball pròpiament tridimensional de les peces no afectés exageradament el seu volum per tal de no ser agressives amb l'espectador a causa de la seva proximitat.

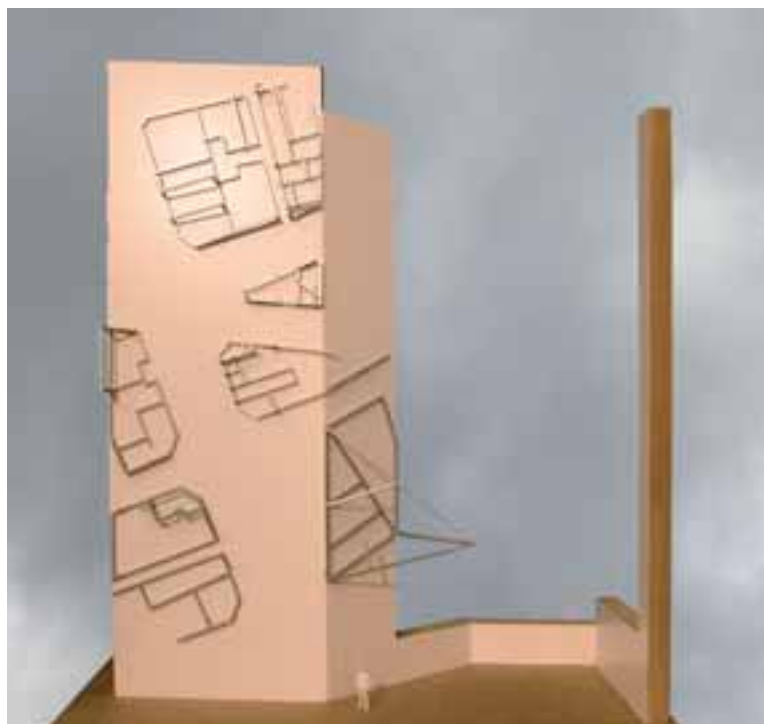
- L'altre vessant a tenir en compte era l'adequació tècnica del projecte a un mur ja

construït i amb unes característiques tècniques molt concretes. En aquest cas, els primer 17 m d'alçada permetien el muntatge de qualsevol mena d'element sobre el mateix mur, però els 12 m restants, en ser un «envà pluvial» sustentat per dos pilars, no permetien cap mena de muntatge: qualsevol tipus d'ancoratge s'havia de fer sobre els dos pilars de sustentació.

Espai de la intervenció.

Maqueta del conjunt.

Durant la primera part del muntat es va utilitzar una grua de grans dimensions que va anar introduint a l'edifici cada una de les plantilles.

Aquest fet obligà a replantejar el projecte per tal de disposar les escultures en el lloc més adient per a la seva instal·lació, per tal de no provocar cap problema en el muntatge del conjunt escultòric.

- Finalment, l'altra problemàtica a considerar (i d'una gran importància en el projecte) era la materialització del conjunt: en tractar-se d'una proposta que treballava amb les formes bàsiques de l'Eixample, en ser aquestes molt simètriques i força regulars, sols es podien portar a terme amb planxes o bé amb tubs, uns productes que pel seu format podrien resoldre perfectament la part constructiva del projecte.

Però, en aquest cas, la utilització de planxes comportava dos problemes afegits: d'una banda, un augment desmesurat del pes, tot dificultant o impossibilitant la seva instal·lació en segons quines parts, i, d'altra banda, que una major ocupació espacial de la superfície comportaria indefectiblement una sobreocupació de l'espai, tot provocant un aclaparament visual en l'observador, un efecte del tot negatiu i contraproduent.

És per això que es va considerar oportú l'ús de tub metàl·lic quadrat com a element que millor representaria la linealitat i l'especificitat de la trama urbana de Barcelona. En aquest cas, la idea es concretava usant tub d'acer inoxidable quadrat (80 × 80 × 2 mm), que aportarà tant lleugeresa física (de pes) com lleugeresa formal i estètica al conjunt, ja que la seva linealitat evoca el dibuix de les escultures sobre el mur, que esdevé en aquest cas una superfície artística on les línies afavoriran la participació de la llum provocant un moviment constant d'ombres i de transparències sobre el mur.

L'ús d'acer inoxidable de qualitat 316 es va plantejar per tres motius essencials:

a) El seu relatiu pes de 5 kg per metre lineal, amb un pes total aproximat de 1500 kg, tot afavorint uns fàcils trasllat i muntatge, especialment per la complicació del fet que cada una d'aquestes peces havia de superar una alçada de 29 m d'obstacle, la qual cosa suposava aixecar el punt màxim de la grua a uns 40 m sobre el nivell del carrer. Per això era fonamental que cadascuna de les peces no tingués un pes excessiu per facilitar-ne la col·locació.

b) La facilitat de manipulació de l'acer: en tractar-se d'un material fàcil de treballar (tallar, soldar, plegar, etc.), permetia la resolució de qualsevol mena de problemes i el fet que la seva construcció podria ser portada a terme per metal·listes.

c) Finalment, l'acer inoxidable 316 és un dels acers menys corrosius i menys alterables a la intempèrie pel seu contingut de crom, fet que n'assegurava la durabilitat i el l'escàs manteniment al llarg del temps, tot contribuint a l'assoliment dels objectius plantejats inicialment.

Realització de l'escultura

Tal com s'ha explicat, el conjunt escultòric es dissenyà preveient la temàtica, però també l'espai d'ubicació i, concretament, els espais més adients per als ancoratges. Així, es construïren cada una de les peces amb tub quadrat; d'aquesta manera, l'aprofitament del material era del cent per cent, tot abaratint els costos de manipulació i dinamitzant i agilitzant la seva construcció.

Al mateix temps, s'anaren construint les plantilles de les mateixes peces, a les quals s'acoblà l'element d'enganxament. Aquest va ser dissenyat especialment, ja que una de

les problemàtiques que es van presentar era que els instal·ladors dels elements escultòrics, pel fet d'estar suspesos a la paret, no podien fer cap mena de força cap endavant, ja que això provocava immediatament una separació del mur. Així, es dissenyaren un ancoratges soldats a la plantilla que, posteriorment a la seva col·locació, permeteren eliminar la plantilla, tot deixant veure sols els ancoratges, que quedarien solapats per la mateixa escultura i, per tant, no serien gairebé visibles. Aquests, alhora, acomplien la funció de separar tot el conjunt de la paret, amb la qual cosa s'obtenien dos resultats: aportar lleugeresa visual i dinamisme al conjunt, tot provocant jocs d'ombres canviant constantment, i també esmenar les possibles irregularitats del mur, ja que amb una superfície tan gran era impossible preveure que fos perfectament reglada.

El muntatge

Tal com s'ha comentat, el muntatge es va portar a terme en dues seqüències:

- Durant la primera part, tot utilitzant una grua de grans dimensions, es van anar introduint a l'edifici cada una de les plantilles amb els seus corresponents ancoratges. Aquestes s'emplaçaven als llocs prèviament marcats a la paret amb un sistema de làser que ubicava amb precisió cada un dels punts de muntatge. Un cop col·locats els ancoratges, que alhora permetien «rebre» cada una de les peces, es procedí a desenganxar la plantilla dels ancoratges fixats al mur, tot deixant la paret buida, a excepció dels quaranta ancoratges previstos.

Tota aquesta tasca es va portar a terme amb una gran rapidesa, en menys de 5 h, per part d'un equip d'instal·ladors que actuaven penjats des de la part superior del mur, tot recollint cada una de les plantilles que se'ls subministraven des de l'exterior de l'edifici amb una grua i fixant-les mitjançant tacs químics al mur (serà aquest el mateix equip i el mateix sistema que s'utilitzarà posteriorment per a la ubicació definitiva de les nou peces).

- Durant la segona part i seguint la tècnica anterior, s'introduïren les peces segons l'ordre en el qual anirien situades: els escaladors les anaven situant al seu emplaçament i, mitjançant fixacions mecàniques, les anaven cargolant als ancoratges previstos. D'aquesta manera es va solucionar en unes 4 h la instal·lació de tot el conjunt escultòric.

Showroom

Amb la finalitat d'apropar el conjunt a cada un dels diferents espectadors i per tal que es pogués veure la intervenció completa, es va instal·lar al vestibul del mateix edifici una escultura a escala del projecte escultòric, tot permetent una major comprensió de la proposta i facilitant la visió posterior des de cadascun dels finestrals corresponents.

Durant la segona part
es van introduir les peces segons l'ordre en el qual anirien situades.

Vista des de l'interior dels habitatges.